

Du säger ingenting – men du pratar hela tiden¹

PETRA ANDERSSON

HUR DET ÄR

Jag står i stallgången tillsammans med min häst. Jag gnuggar ganska hårdhänt hennes nacke med en liten gummiskrapa, hon vrider sig så att jag ska komma åt. När jag går vidare med skrapan för att få bort lera och smuts från resten av hästkroppen, vrider hon sig hit och dit i sina försök att få in sin nacke under gummiskrapan igen.

Vid det här laget har jag haft Fia i drygt ett år. Under den tiden har hon gång på gång uttryckt sitt ogillande mot att bli borstad, och jag har gång på gång köpt nya, ännu mjukare borstar. De allt mjukare borstarna gjorde borstningen allt mindre effektiv, och Fia var dessutom fortsatt missnöjd. Tills jag en dag närmast av en slump råkade prova att borsta henne betydligt mer kraftfullt med den betydligt hårdare gummiskrapan.

Sedan dess har vi det alltid mysigt ihop när jag borstar henne.

28 Så fort Fia ser mig komma med gummiskrapan ser hon glad ut och ställer sig så att jag ska komma åt hennes nacke

och hals. Hon vänder sig så att jag ska komma åt, står så att den del av henne som jag gnuggar på är den del av henne som är närmast mig. Resten av hennes kropp svagt böjd i riktning från mig, men inte alls böjd från mig på det spända sätt som hon vänder sig från mig när jag gör något hon ogillar och hon försöker hålla mig ifrån sig. Jag tror att det skulle vara ganska enkelt för de flesta med någon vana vid djur att se skillnaden om de såg oss, men jag saknar nästan helt ord för att beskriva den.

Med vilka ord, vilka beskrivningar, kan jag språkligt göra reda för skillnaden mellan den häst som på ett lugnt och njutningsfullt står böjd från mig, och den häst som vänder sig från mig på ett avvisande sätt? Vad gör min häst som gör att jag vet skillnaden, och hur skulle jag kunna språkligt förmedla det?

Det jag kommer att tänka på är utstrålning, nästan som en doft eller en stämning i luften omkring henne, men jag är mycket osäker på om jag kan verbalt tydliggöra vad jag menar med det. Att det känns mysigt i hennes närhet i det första fallet och ganska otrivsamt i det andra, är inte mycket till beskrivning. En människa som är rädd för hästar eller ovan vid dem, skulle nog inte kunna förstå den skillnaden, eller riktigt känna den.

Öronspelet, förstås! Hästens öronspel säger mycket. Den lugna, glada böjda hästen låter öronen vippa rakt ut när gnuggandet är extra mysigt, riktar då och då öronen framåt för att ta en titt på omgivningen och vrider ibland öronen snett bakåt med uppmärksamheten riktad mot mig. Och ibland vänder hon hela sitt huvud mot mig, spetsade öron och glada ögon. Det känns som att hon bekräftar vår vänskap.

Jag väljer att tolka det så. Det känns som att hon vill bekräfta att vi är de bästa av vänner. I alla fall när jag kliar henne.

För det händer att vår vänskap kostar på. Det har långt ifrån alltid flutit lika lätt som nu.

HUR DET VAR

Jag mockar, Fia står på stallgången alldeles utanför boxen. Jag ser och hör henne hela tiden och hon ser mig om hon tittar åt mitt håll.

Fia spanar med spetsade öron på vad som händer i stallet. I en minut.

Fia skrynklar ihop sin mule, tuggar irriterat, det rycker i ansiktet och öronen. Jag känner igen uttrycket. Troligen ligger det en tappad tand i krubban om någon dag.

Fia tittar glatt på en tjej som kommer in i stallet. I trettio sekunder. Det hinner gå en irriterad ryckning från Fias nacke genom hela rygglinjen och ner i bakbenen, som stampar irriterat, sedan tittar hon glatt på mig istället för på tjejen. Jag säger något till henne, hon smågnäggar.

– Vad söööt hon är, säger tjejen.

– Klappa henne *inte*, säger jag, hon är *inte* pålitlig just nu!

– Hon som är så söt, säger tjejen.

Fia sparkar argt i väggen.

Tjejen passerar mycket försiktigt Fia, håller sig nära den andra väggen.

Fia spetsar öronen, tittar glatt på en av de andra hästarna. I fyrtiofem sekunder.

Jag går ut och tömmer skottkärran. När jag kommer in stampar Fia med frambenet åt mig och blåser upp sig.

30 Jag blåser upp mig och stampar jag också. Fia stampar, jag

stampar, Fia stampar, jag stampar. Fia mjuknar, öronen åker fram, hon småpratar med mig. Jag passar på att rycka några för långa strån ur manen. Fia älskar allt som har att göra med att pyssla och plocka med hennes man och nacke, vrider sig så att jag ska komma åt. Jag rycker lite till.

Fia vänder sig åt mitt håll, hugger i luften mot mig och blåser upp sig. Jag blåser upp mig. Vi står så en stund. Jag är full i fnitter, men döljer det. Fia veknar, föltuggar och visar en undergiven gest, går undan när jag går mot henne. Jag går närmare henne, lutar mig mot hennes bål, klappar henne länge under magen, låter henne inte fösa ut mig ur sin kroppsintegritetszon. Hon lugnar sig. En stund.

Så där håller vi på.

Jag lägger mycket tid på henne, på att få henne att acceptera min hantering utan ilska. Jag viker inte undan, låter henne inte slippa mig. Vilar i de lugna stunderna – de är trots allt de längsta. Glömmer ganska snabbt surheterna – försöker verkligen ge mer positiv än negativ förstärkning.

Lilla häst. Hon växer. Ser ut att känna sig obekväma i sin kropp, irriterade rörelser och muskelspel, ett slags ryckningar genom kroppen. Kamellik överlinje med en ny hög manke och en ny, ännu högre, bakdel. Lurvig av vinterpäls. Och så då tandömsningen. Det kliar nog i munnen.

Fia bråkar inte vid arbete. När hon får en uppgift är det som att hon slipper ifrån alla sina obehagliga kropps- och humörupplevelser och utför istället uppgiften riktigt fint för sin ringa ålder. Som om det är skönt att få använda huvudet.

Och hon bråkar inte bara med mig, och inte bara med människor. För någon vecka sedan kom hon in från hagen med ständigt nya småsår sedan de äldre stona i hagen hade

bitit henne. Säkert i uppfostrande syfte då hon bråkade med dem också. Jag har tittat på dem i hagen i smyg, för att försöka lära mig av stona hur jag ska göra. De har varit mer framgångsrika än jag. Fia bråkar inte med dem längre, men nog lever hon upp till det rykte som omgärdar de röda, unga stona.

Det där med röd arg tjej följer mig. Med viss förtjusning. I min familj och släkt anses de rödhåriga barnen omöjliga att uppfostra, konstant rasande hela uppväxten, stolt sällar jag mig till dem, med min häst i mitt sällskap.

Jag har rätt stor förståelse för Fias humörproblem. Så länge de utspelar sig när jag står på marken är jag inte rädd. Jag tror att jag kan lotsa henne och oss genom detta.

ANTROPOMORFISM OCH FÖRFRÄMLIGANDE

Under hela den här tiden var Fia den person av alla jag känner som jag ägnade mest tid och relationen mellan Fia och mig var utan konkurrens den relation jag ägnade mest tankemöda. Jag var så fokuserad på Fia under de dagliga timmarna i stallet att jag inte kunde sluta tänka på henne när jag kom hem.

Min häst är mycket kommunikativ och social. Alla hästar är inte lika sociala, precis som inte alla människor är lika sociala. Fia är mycket social, hon läser av och responderar på sin omgivning hela tiden. Och den omgivning hon räknar som sin är ganska stor. Hon riktar uppmärksamhet åt alla håll med en ganska lång radie. Detta både underlättar och försvårar för mig i vår kontakt. Å ena sidan måste jag på något sätt konkurrera ut omgivningen för att lyckas få hennes uppmärksamhet när det är så mycket som poekar

på att få den, vilket kan vara svårt. Å andra sidan får jag väldigt mycket uppmärksamhet tillbaka från henne när jag väl lyckas. Och jag kan också kommunicera med henne på ganska många meters håll.

Hur går den till då, den där kommunikationen mellan människa och häst?

Ibland tänker jag att det vore mycket enklare om hästar kunde prata. Men en god vän påpekade en gång att det inte är säkert att vi hade fått så vettiga svar från dem ändå. Och det ligger det nog något i. Jag är ganska övertygad om att Fia under den långa tid då jag använde allt mjukare borstar bara skulle ha sagt att hon avskyr att bli borstad om hon hade kunnat prata. (Och just det lyckades hon mer än väl förmedla ändå.) Att det faktiskt finns helt andra sorters borstar än de mjuka att köpa, visste väl inte hon. Och troligen hade hon heller inte vetat på förhand att hon föredrog sådana.

Mitt sätt att försöka bidra till mina relationer med olika hästar handlar om att jag försöker utgå från att de menar något med det de gör, och sedan försöker jag tolka det. I samband med att jag nu funderar närmare över det här, tänker jag på antropomorfism. För självklart antropomorfiserar jag, och självklart kan jag inte riktigt veta när jag gör det. För jag vet inte vilka kommunikativa och sociala kapaciteter en häst har, jag vet inte vad som egentligen händer med hästen i vår kommunikation. Hur hästens medvetande är beskaffat vet jag mycket lite om. Det jag har att utgå från är spridda kunskaper och erfarenheter av hästar, samt mig själv, erfarenheten av att vara jag. Det är klart att det är lätt hänt att det blir antropomorfism av det.

När jag hör talas om antropomorfism är det oftast i varnande ordalag. Antropomorfism är förklaringen till att alla djur från skalbaggar till pingviner i barnprogram och naturfilmer beskrivs som levde de i trogna heterosexuella kärnfamiljer med ett antingen gemensamt eller könsstereotypt ansvar för de små barnen. Antropomorfism sägs vara det som gör att hundar har kläder på sig när de promenerar med sina ägare, kläder som de kanske skulle må bättre av att slippa, men som de bär därför att ägarna tror att hundarna fryser utifrån att ägarna själva fryser.

Mot antropomorfism ställs ibland mekanisering. Mekanisering skulle i sin tydligaste form betyda att vi betraktar hästen som en mekanisk automat, en apparat som reponderar på stimuli. Vi finner spår av mekanisering av djur i filosofihistorien, kanske tydligast hos Descartes och Kant.

När jag tänker på den antropomorfism jag själv säkert gör mig skyldig till, föredrar jag ändå att ställa antropomorfism i relation till förfrämmande. Genom att utgå från att min häst är en varelse inte helt skild från en sådan som jag själv, hoppas jag undvika att förfrämmliga henne. Genom att försöka förstå Fia som en person ganska lik mig själv, tror jag att förutsättningarna för att jag ska kunna förstå henne ökar och jag tror också att risken för att jag behandlar henne respektlöst minskar. Det minskar i sin tur risken för tappat förtroende.

Det där förtroendet som nog nästan alla som hanterat hästar genom historien vill att hästen ska visa dem – det gör stor skillnad för min attityd gentemot min häst om jag tänker på förtroende som något som hon ska visa mig, eller om jag tänker på förtroendet som något som vi visar varandra.

Och jag tänker på förtroende som en del av vår relation, inte bara som en del av hästens lydighet.

Jag ser i det här sammanhanget antropomorfism som ett sätt att undvika att förfrämliga hästen. Att inte tänka på hästen som någon som ska lita på mig och göra som jag vill, bete sig så att jag vågar lita på den – utan att tänka på att hästen och jag ska lita på varandra, och utifrån det kunna utvecklas, göra saker.

En god vän som arbetar med hästar med problematiska erfarenheter av människor, sa till mig att hon kräver av sig själv att hon litar på hästarna. Att man bör kräva det av sig själv, eftersom man kräver av hästarna att de litar på oss. Det gjorde djupt intryck på mig. Eftersom Fia är en mycket ung häst, som man faktiskt inte kan lita på i alla situationer, har jag bestämt mig för att låta gränsen för min tillit till henne samtidigt vara gränsen för hur långt jag utmanar vår kapacitet, till exempel vid ridningen. Jag ber henne aldrig om något som jag inte litar på kommer att fungera, därför att göra det vore att kräva av henne att hon litar på mig, utan att ömsesidigheten finns där. Vår relation kan aldrig bli helt jämbördig, men den måste vara ömsesidig. Jag har makten, men det är en makt fylld av ansvar och det är samtidigt makten i en relation som jag vill ska vila på ömsesidigt förtroende. Det är större risk att jag bryter det förtroendet än att Fia gör det, därför att jag är människan och hon är hästen.

Jag är övertygad om att om vi möter våra hästar som individer med egna känslor och stämningar och behov, istället för att möta dem i tanke att de är ganska enkla djur, växer de i relationen till oss. Jag menar att antropomorfisering snarare är oss till hjälp än till hinder där, kanske förutsatt

att vi tänker humant och välvilligt om människor. Förfräm-
ligande är närmast motsatsen till det.

Ibland hör man att antropomorfism är ett slags spegling.
Kanske ser jag mig själv när jag tror att jag ser min häst?

Jag vet inte. Och jag vet heller inte hur den speglingen i
så fall skiljer sig från hur jag ser andra människor. Varför
skulle det vara så att jag blott och bart speglar mig själv i
min häst, men i alla fall momentant ser andra människors
egna egenskaper när jag försöker förstå dem?

Språket spelar naturligtvis en stor roll. Men att kunna
prata ger också möjligheten att kunna ljuga och förtiga, och
prat medför möjligheten att misstolka det andra säger, prat
medför möjligheten att ord har olika laddning för den som
pratar och för den som lyssnar. Språket är helt enkelt inget
säkert skydd från att speglingen trumfar läsningen när det
gäller kommunikation mellan människor. Och jag väljer att
tolka det som att frånvaron av tal inte heller är det som gör
att läsningen av hästen alltid måste vara spegling.

Jag tror att antropomorfismens viktigaste roll i min rela-
tion till min häst är just att den hindrar mig att förminska
och förfrämliga henne. Anstränger vi oss att läsa hästens
reaktioner och beteenden som vettiga, tror jag att risken att
vi förringar deras mentala kapaciteter är ganska liten. Om
vi antar att de kan ha nog så komplexa saker att förmedla,
och när vi inte lyckas förstå dem antar att det beror på våra
begränsningar, inte deras, bör vi kunna undgå att missa att
respektera dem. Jag tror att risken för att vi ska tänka att
deras behov är av helt annan och mindre väsentlig art än
vår blir betydligt mindre.

Jag tror att det inte bara är tillit till hästen jag bör kräva av mig själv eftersom jag kräver hästens tillit, utan att det samma gäller uppmärksamhet. Vi kräver av våra hästar att de visar oss sin fulla uppmärksamhet medan vi hanterar dem och rider dem, men vi måste också ge dem vår fulla uppmärksamhet för att verkligen kunna kommunicera med dem. Uppmärksamheten måste precis som tilliten vara ömsesidig för att kunna prägla en relation. Jag tror att antropomorfism mycket väl kan vara oss till hjälp när det gäller att ge hästen vår uppmärksamhet, och jag är övertygad om att förfrämligande bara kan vara till hinders.

OM ATT GÅ VIDARE

Vi kom helskinnade ur den där perioden, Fia och jag. Idag promenerar vi tillsammans. Hon läser mig som en öppen bok, hennes följsamhet visar det, tycker jag. Hon vill gärna gå riktigt nära mig, sätta sina hovar i mina fotavtryck, gärna lite för tidigt. Det fungerar inte, jag tappar balansen på skogsstigen då. Jag visar henne med så små medel att jag knappt ens själv vet vad hur jag gör, var jag vill ha henne placerad. Det här är ingen metod för hästhantering som jag har lärt mig, det här är vårt språk, Fias och mitt eget. Andra hästar gör på andra sätt i relation till mig, och jag gör på andra sätt i relation till dem. Hon går där nära mig men ändå med luft mellan oss så att jag slipper snubbla och trängas. När hon vill mig något snuddar hon med sitt huvud mot min arm.

Jag kan inte riktigt förklara hur vi har tagit oss hit. Inte bättre än jag redan har förklarat det, och det känns som att den förklaringen bara täcker en liten, liten del.

Min filosofiska vokabulär är mig till ingen nytta, den har inte utvecklats för att jag ska kunna tala om den här sortens saker. Mitt vardagliga språk räcker inte heller till. Det blir lätt för mystifierande, i värsta fall nästan lite nyandligt. Trots att jag inte vill det, är det med ganska flummiga uttryck jag tycker mig komma närmast det jag menar.

Mitt enda sätt att beskriva det här är att jag när min unghäst var som mest kaotisk gick in i vår relation på ett sätt som upplöste gränserna mellan våra individer. Jag tog på något vis in henne, och det kändes som att hon tog in mig. Samtidigt som jag naturligtvis inte på ett klart sätt kan förklara vad det skulle innebära att gränserna mellan individer löses upp, jag vet bara att det var så det kändes. Uttrycket beskriver en känsla mer än ett sakförhållande, det är jag ändå säker på. Jag tror att antropomorfisering var mig till hjälp. Jag måste tolka djurets signaler med hjälp av mina tänkesätt och mitt språk och jag är ju en människa. Djuret förser mig inte med begrepp för sina säkert delvis helt annorlunda upplevelser och intryck, och kanske hade jag ändå inte förstått de begreppen.

För första gången har jag nu gjort ett försök att närma mig ett något mer systematiskt sätt att skriva om den väldigt speciella relationen mellan människa och häst. Jag valde att börja i den relation som just nu är en av de mest närvarande i mitt liv, på många sätt. Under skrivandets gång har jag fått en mängd nya idéer. Jag skulle vilja skriva om hästarnas roll i våra – ryttarnas – liv under en längre tidsperiod, om hur relationerna till hästarna har format våra personer, om hur ridningen har lärt oss så mycket om oss själva, om vår

rädsla och om vårt mod. Och jag skulle vilja i samtal med andra få reda på hur allmängiltiga och hur personliga mina tankar och erfarenheter av några decenniers relationer till hästarna är.

Bland de saker jag helst av allt skulle vilja göra, är att gå vidare med att undersöka hur ett språk som gör det möjligt att beskriva och analysera den här sortens relationer skulle kunna vara beskaffat. Hur diskuterar vi oss fram till en ömsesidig förståelse av varandras relationer till olika hästar? Vad är specifikt för de olika relationerna, och vad är generellt? Vilka nya begrepp behöver vi? Hur ser våra relationer till hästarna ut jämfört med andra kulturer där hästumgänget spelar roll?

Jag tror att den undersökningen bara kan ske genom att vi fortsätter att umgås med hästar, och genom att vi tar oss den tid och det utrymme som krävs för att skriva och samtala om det umgänget.